

**POLGÁRI JOGI SZANKCIÓK
VERSENYJOGI JOGSÉRTÉSEK NYOMÁN –
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
AZ ÉRVÉNYTELENSÉGI SZANKCIÓRA⁴**

1) Bevezetés

Az utóbbi néhány évben a versenyjogi szabályok megsértése folytán érvényesíthető polgári jogi (magánjogi) igények kérdésköre vált a versenyjogi diskurzus egyik (vagy talán a) legmeghatározóbb témájává. Az idevágó szakirodalmi vita-folyam⁵ (most már egyre több kontribúcióval Magyarországon is⁶)

---

³ A Szerző ügyvéd, a Rein és Társai Freshfields Bruckhaus Deringer Iroda, valamint a Versenyjogi Kutatóközpont (PPKE-JÁK) Tudományos Tanácsának tagja.

⁴ A jelen dolgozat a JATE ÁJK Tudományos Diákköri Konferenciáján, Szegeden, 2007. november 9-én tartott előadás egy részének szerkesztett és bővített változata.

⁵Pl. G. Afferni/ F-W.Bulst: Kartellrechtliche Schadensersatzansprüche von Verbrauchern in: ZeuP 2005, 143.p., J. Bornkamm/M. Becker: Die privatrechtliche Durchsetzung des Kartellverbots nach der Modernisierung des EG-Kartellrechts in: ZWeR 2005, 213.p., A. Fuchs: Die 7. GWB-Novelle – Grundkonzeption und praktische Konsequenzen in: WRP 2005 1384.p., R. Hempel: Private Follow-on-Klagen im Kartellrecht in: WuW 2005, 137.p., A. Klees: Europäisches Kartellverfahrensrecht mit Fusionskontrollverfahren Köln, 2005., J. Basedow: Das Kartelldeliktsrecht und der „More Economic Approach“ in: EuZW 2006, 97.p., F-W. Bulst: Schadensersatzansprüche der Marktgegenseite im Kartellrecht, Baden-Baden 2006, A. Fritzsche: Der Beseitigungsanspruch im Kartellrecht nach der 7. GWB-Novelle in: WRP 2006 42.p., J. Keßler: Private Enforcement – Zur deliktsrechtlichen Aktualisierung des deutschen und europäischen Kartellrechts im Lichte des Verbraucherschutzes in: WRP 2006, 1061.p., C. Moch: Private Kartellrechtsdurchsetzung – Stand, Probleme, Perspektiven in: WuW 2006, 39.p. A.P. Komninos: „Transient“ and „Transitional“ voidness of anti-competitive agreements: a non-issue and an issue

és a több tagállamban is határozottan szárnyát bontogató bírósági gyakorlat⁷ mindenesetre a versenyjog legérdekesebb kérdés-feltevéseit eredményezi, a legtöbb esetben egyelőre kiforrott és biztos válaszok nélkül. A problémakör ezidőtájt egyébként Magyarországon gyakorlati jelentőséget is nyer, hiszen a jelen dolgozat írásával egyidőben indulnak az első olyan peres eljárások magyar bíróságok előtt, amelyekben az érintett felperesek olyan káraik megtérítését kérik, melyeket az alperesek a versenyjogot sértő magatartásukkal okoztak.⁸

A szakmai figyelem középpontjába az utóbbi időszakban elsődlegesen az antitröszt versenyjogi jogsértést elkövető (azaz a kartelltilalmat illetve az erőfölénnyel való visszaélés tilalmát megsértő) vállalkozással szembeni kártérítési igény érvényesítése

---

in: ECLR 445.p., A. McDougall/A. Verzarin: Vitamins Litigation: Unavailability of Exemplary Damages, Restitutionary Damages and Account of Profits in Private Competition Law Claims in: ECLR 2008 181.p.C. Petrucci: The Issues of the Passing-On Defence and Indirect Purchasers' Standing in European Competition Law in: ECLR 2008 33.p., T. Singla: The Remedies (Not) Available for Breaches of Article 81 EC in: ECLR 2008 201.p.

⁶ Lásd pl Nagy Csongor István: Versenyjogsértés és kártérítés: a magánjogi jogérvényesítés meghonosításának lehetőségei a magyar jogban. A tételes jogi keretekben rejlő lehetőségek és a rendelkezésre álló jogalkotási alternatívák. Elérhető: <http://www.gvh.hu> oldalon.

⁷ Pl. a német Bundesgerichtshof "Galoppübertragung" (WuW/E DE-R 2004, 1251), "Der Oberhammer" (WuW/E DE-R 2004, 1283), "Nachbauvergütung" (WuW/E DE-R 2004, 1267), "Standard-Spundfass" (WuW/E DE-R 2004, 1329) és "Hörfunkrechte" (WuW/E DE-R 2005, 1597) ügyekben hozott ítéletei; a Landesgericht Dortmund "Vitaminpreise Dortmund" ügyben hozott ítélete (WuW/E DE-R 2004, 1352); az Oberlandesgericht Karlsruhe "Vitaminpreise" ügyben hozott ítélete (WuW/E DE-R 2005, 1229); a Landesgericht Frankfurt "Autovermietungsagenturen" ügyben hozott ítélete (2004 WuW DE-R 1200), az Oberlandesgericht Bremen Apollo Optik I ügyben hozott ítélete (2002 WRP 224); az Egyesült Királyságban a House of Lords Interpreneur Pub Company and others v. Crehan ügyben (2006, UKHL 38) hozott ítélete; a High Court of Justice, Queens Bench Division, Commercial Court Y Arkin v. Borchard Lines Ltd. ügyben hozott ítélete (2003, UKHL 34); a Chancery Division ítélete a Devenish Nutrition Ltd. v. Sanofi-Aventis SA ügyben (2007, EWHC 2394)

⁸ A Nemzeti Infrastruktúrafejlesztő Zrt. 2008. januárjában indított pert több építőipari vállalkozással szemben.

Forrás: <http://index.hu/gazdasag/magyar/kpr080103/>

került. A kérdéskört az Európai Bizottság jogalkotást kezdeményező lépései,⁹ illetve a Tptv. legutóbbi módosítása¹⁰ (mely szintén tartalmaz kártérítés specifikus elemeket) is segít napirenden tartani.

Az alábbiakban először rövid áttekintés következik az antitröszt versenyjogi szabályok megsértése kapcsán érvényesíthető polgári jogi igényekről általában (Asztalos László szavaival: „a rendellenes magatartás polgári jogi szankcióiról”¹¹), majd részletesebben vizsgáljuk az egyik polgári jogi jogkövetkezményt: az érvénytelenségi szankciót. Azért az érvénytelenségi szankcióra esett a választás, mert arról mostanában kevés szó esik, annak ellenére, hogy – amint az remélhetőleg látható lesz – e polgári jogi szankció alkalmazása korántsem minden szempontból tisztázott.¹²

⁹ A Bizottság 2005-ben hozta nyilvánosságra a Zöld Könyvet (COM(2005) 672 végleges), mely olvasható a <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0672:FIN:HU:PDF> oldalon. 2008-ban pedig a Bizottság Fehér Könyvet bocsátott ki ugyanebben a témában (COM(2008) 165, végleges), mely elérhető a http://ec.europa.eu/comm/competition/antitrust/actionsdamages/files_white_paper/whitepaper_hu.pdf oldalon.

¹⁰ A T/5657 sz. törvényjavaslatot az Országgyűlés 2008. június 2-án fogadta el. A törvény a kézirat írásakor a köztársasági elnök aláírására és a kihirdetésre vár. Lásd. <http://www.parlament.hu/irom38/05657/05657.pdf> A novella 14. §-a a Tptv.-be illeszti az új 88.C §-t és a 88. D §-t. A módosítás hatályba lépése nyomán a kartellek árra gyakorolt hatásának fennállta és mértéke vonatkozásában (nem tehát a kár teljes mértéke tekintetében!) vélelem fog érvényesülni, megkönnyítve ezzel a felperesek pervitelét a bizonyítás körében.

¹¹ Asztalos László, A polgári jogi szankció, Akadémiai kiadó, Budapest, 1966, 74. skk.p.

¹² Nem foglalkozunk tehát a fúziókontrollban alkalmazható polgári jogi szankciókkal. Lásd ehhez: Fejes/Marosi/Szabó, Miben áll az összefonódást tilalmazó GVH határozat polgári jogi joghatása – dilemmák a versenyjog és a polgári jog határmezsgyéjén, Jogtudományi Közöny, 2006/11, 401-417.p. Szintén nem térünk külön ki a tisztességtelen versenyzés (Tptv. 2-7. §§) valamint a fogyasztói döntések tisztességtelen befolyásolása (Tptv. 8. §) nyomán érvényesíthető magánjogi igényekkel.

2) A HÁROM POLGÁRI JOGI SZANKCIÓ:**A MEGELŐZŐ, AZ ELŐSEGÍTŐ ÉS A FELVÁLTÓ SZANKCIÓ**

A versenyjogi szabályok magánérdekű kikényszerítése céljából alapvetően három polgári jog igényalap jöhet szóba. Először is – ahogy azt az EKSz. 81. §-a (2) bekezdése, illetve a Tptv. 11. §-ának (3) bekezdése normaszövege folytán kezdettől fogva tudtuk – a polgári jogi semmiségi szankció alkalmazható az EKSz. 81. cikkének (1) bekezdésébe, illetve a Tptv. 11. §-a (1) bekezdésébe ütköző versenykorlátozó megállapodásokra. Az igényalap a Ptk. 200. §-ának (2) bekezdése, amelynek értelmében semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz.

A versenyjog magánérdekű kikényszerítésének másik – és az újabban kialakult diskurzus szempontjából kétségtelenül döntő jelentőségű – iránya a kártérítési igényérvényesítés. Megkérdőjelezhetetlen, hogy a károsult jogosult kártérítést követelni a versenyjogi előírások megsértése folytán keletkezett vagyoni érdekséreleme orvoslása céljából.

A harmadik – mindezidáig szinte figyelemre sem méltatott – polgári jogi igényérvényesítési út a teljesítés követelése. Ez alapvetően két esetben fordulhat elő. Egyrészt adott esetben követelhető a versenyhatóságnak meghatározott vállalatokat felajánló vállalkozástól e vállalatok teljesítése, amennyiben a vállalatok teljesítése önkéntesen nem történik meg. Másrészt szintén a teljesítés követeléséről van szó abban az esetben, ha a versenyhatóság szerződéskötési kötelezettséget állapít meg valamely vállalkozás terhére (általában egyben megjelölve a potenciális kedvezményezetti kört), ám az adott vállalkozás a szerződés megkötésétől ennek ellenére indokolatlanul elzárkózik. Ilyen esetben a szerződést a bíróság hozhatja létre a Ptk. 207. §-ának (1) bekezdése érdekében. Ilyen esetben tehát egy közigazgatási határozatban előírt kötelezettség (a szerződéskötési kötelezettség) bírósági úton történő kikényszerítése valósul meg.

A kötelelem forrása a versenyhatóság határozata (v.ö. Ptk. 198. § (3) bek.).

A három fenti igényérvényesítési út egyben három különböző irányú polgári jogi szankciót jelent. Az érvénytelenség *megelőző jellegű* szankció¹³, amelynek célja, hogy valamely, a jogrend által nem kívánatosnak minősített ügylet megghiúsuljon, de legalábbis ne kapja meg a bírósági úton kikényszeríthetőség „kedvezményét”. Amennyiben az érvénytelenségi szankció jogkövetkezményeit kellő időben sikerül levonni, kevésbé valószínű polgári jogi érdekek további sérelme (így például adott esetben nincsen szükség kártérítés érvényesítésére, stb.).

A teljesítésre kötelezés, illetve a szerződés létrehozása (szerződéskötési kötelezettség esetén a szerződés létrehozása is tulajdonképpen teljesítésre kötelezés, hiszen a szerződéskötési kötelezettség kötelezettjét a bíróság éppen ezen obligációja teljesítésére szorítja rá), úgynevezett *elősegítő szankció*.¹⁴ Annyiban érhető tetten benne szankciós elem, hogy valamely felet a jog (és az azt érvényesítő bíróság) akarata ellenére kényszeríti valamely szolgáltatás teljesítésére (ez éppen lehet magának a szerződésnek a megkötése is). Szükségtelen felsorolni azokat a jogpolitikai indokokat, amelyek miatt nélkülözhetetlen, hogy egy jogrendszer a bírósági igényérvényesítés útját biztosítsa a felek közötti megállapodások megsértése esetén.

A harmadik polgári jogi igény, a kártérítés pedig *felváltó, avagy reparatív szankciónak* tekinthető.¹⁵ Felváltó szankció abban az értelemben, hogy képes helyettesíteni az eredetileg a felek szerint tervezett jogügylet szerinti teljesítést. Ennek a felváltó szankció jellegnek a versenyjogi jogsértések kapcsán kisebb a jelentősége. Nagyobb jelentőséggel bír a reparatív szankció jelleg, amely arra

¹³ Asztalos László, A polgári jogi szankció, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966, 177. skk.p.

¹⁴ Asztalos, ibid, 278. skk.p.

¹⁵ Asztalos, ibid, 349. skk.p. és 357 skk.p.

utal, hogy a kártérítés egyben a sérült polgári jogi érdekek orvoslását célozza, azaz a sérelmet szenvedett felet olyan helyzetbe kívánja hozni, mintha a káresemény be sem következett volna. A kártérítési szankció elméletileg mind az érvénytelenség, mind a teljesítésre kötelezés mellett (meghatározott többlettényállási elemek fennállta esetén) érvényesíthető lehet, azaz ilyen értelemben a másik két igényalap bármelyikével párhuzamosan is szerepet kaphat.

A szakirodalomban az utóbbi időkben a legnagyobb hangsúlyt természetesen a kártérítési igényérvényesítés kapja. Az érvénytelenségi szankció mibenlétével kapcsolatban egyelőre – úgy tűnik – nem merülnek fel újabb kérdések a gyakorlatban, így az erre vonatkozó szakirodalom jelentősen kisebb volumenű.¹⁶ A teljesítésre kötelezés tekintetében pedig szinte nem is létezik szakirodalmi diskurzus, eltekintve egy-egy ezt a kérdést elsődlegesen az 1/2003/EK rendelet 9. cikke szerinti kötelezettségvállalások szempontjából vizsgáló cikktől.¹⁷

3. AZ ÉRVÉNYTELENSÉGI SZANKCIÓ

Bevezetés: érvénytelenség a Tpt-ben és a Tpv-t-ben

Az utóbbi évek szakmai diskurzusában a versenyjogi jogsértések folytán kiváltott polgári jogi érvénytelenségi szankció mibenléte, illetve az érvénytelenség következményeinek levonása – némileg érthetetlenül - viszonylag kevés figyelmet kapott.

---

¹⁶ Egy közelmúltbeli igényes összegzés olvasható W. Van Gerven tollából . Lásd W. van Gerven, Substantive remedies for the private enforcement of EC Antitrust rules before national courts, in: Ehlermann, Atanasiu (szerk.), European Competition Law Annual 2001: Effective private enforcement of EC Antitrust Law, Hart Publishing, Oxford, 2003, 53-93, 54.skk.p.

¹⁷ John Temple Lang, Commitments decisions under Regulation 1/2003 – legal aspects of a new kind of competition decision, E.C.L.Rev., 2003, 347, illetve M.S.Ferro, Committing to commitment decisions – unanswered questions on Article 9 decisions, E.C.L.rev., 2005, 451-459.

A versenykorlátozó megállapodások polgári jogi érvénytelensége az 1991. január 1-jén hatályba lépő Tpt.-ben még nem szerepelt kifejezetten¹⁸, ugyanakkor a szakirodalom a versenykorlátozó megállapodások esetében az érvénytelenségi szankció alkalmazását indokoltnak tartotta.¹⁹ Az esetleges kételyek eloszlatása céljából a jogalkotó indokoltnak tartotta a Ptk. 200. §-ának (2) bekezdésére utaló kifejezett normaszöveg felvételét az 1997. január 1-jén hatályba lépő Tpvt.-be. Az EKSz. 81. cikk. (2) bekezdésének mintájára ugyanis a magyar versenytörvényben is biztosítani kellett, hogy a versenykorlátozó megállapodásoknak ne lehessenek polgári jogi joghatásai illetve, hogy - a polgári jog adta eszközök keretein belül - a versenykorlátozó megállapodást megelőző helyzetet helyre lehessen állítani. A Tpvt. miniszteri indoklása emiatt hangsúlyozta, hogy *„fontos dogmatikai és gyakorlati probléma a kartelltilalomba ütköző szerződések semmisségének kérdése. Mint ismeretes, a Ptk. 200. §-ának (2) bekezdése értelmében akkor semmis a jogszabályba ütköző szerződés, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt nem fűz. A Legfelsőbb Bíróság a versenytárgyaláson elkövetett szabálytalanságok ügyében e szabályból kiindulva kimondta: a versenytárgyalási szabályok megsértésével kötött szerződés nem semmis, mivel a jogszabály e szabálytalanságokhoz más jogkövetkezményt fűz (bizonyos kedvezmények elvesztésének jogkövetkezményét). A hatályos szabályok alapján a joggyakorlat minden bizonnyal ezt az értelmezést tenné magdévá a Tpvt. tekintetében is: a versenyjogi jogsértést megvalósító szerződésekhez nem társítaná a semmisség jogkövetkezményét, hanem a Tpvt.-ben előírt szankciókat alkalmazná. Ugyanakkor az EK Szerződés 81. Cikkének (2) bekezdése semmisnek minősíti a kartelltilalomba ütköző megállapodásokat és döntéseket. Ezenkívül elvi és gyakorlati szempontok egyaránt amellett szólnak, hogy az állam ne ismerje el érvényesnek a kartelltilalom*

¹⁸ Lásd a Tpt. 14. §-át (általános kartelltilalom) és a Tpt. 64. §-át, mely általános érvénnyel utal a Tpt.-ben foglalt szankciók és a “külön jogszabályban foglalt polgári jogi jogkövetkezmények” párhuzamos alkalmazhatóságáról.

¹⁹ Lásd pl Dr Vörös Imre, Verseny, kartell, ár – törvények magyarázata, Triorg, Budapest, 1991, 123.p.

megszegésével kötött megállapodásokat, ne nyújtson segédkezet az ilyen megállapodásokkal elérni kívánt joghatások bekövetkezéséhez. A hazai szabályozás és joggyakorlat jelenlegi helyzetéből adódó probléma legszerencsésebben úgy oldható meg, ha nem a Ptk. általános szabályán változtatunk, hanem egyértelművé tesszük, hogy a versenytörvényben a kartelltilalom megszegéséhez fűzött jogkövetkezmények addicionális jellegűek a Ptk.-ban szabályozott semmisséghez képest. A javaslat tehát a versenytörvénybe illesztett szabállyal teszi világossá, hogy e tekintetben a Ptk.-ban foglalt és a törvényben szabályozott jogkövetkezmények párhuzamosan alkalmazandók”.

Az érvénytelenség gyakorlati jelentősége a versenyszabályozó megállapodások különböző csoportjai esetében

Az érvénytelenségnek, mint polgárjogi szankciónak jelentősége eltérően alakul a versenyszabályozó megállapodás jellegétől függően. A legsúlyosabb horizontális (versenytársak közötti) klasszikus kartellek esetében a polgári jogi érvénytelenség és annak jogkövetkezményei igen kevés gyakorlati jelentőséggel bírnak. Ellentétben az 1945-öt megelőző gyakorlattal²⁰ ma már igen kevésbé képzelhető el, hogy pl. valamely árkartell egyik tagja bíróságon próbáljon érvényt szerezni a kartell megállapodásnak, amely polgári peres vagy választottbírói eljárás keretében a másik fél esetleg a kartell megállapodás érvénytelenségére hivatkozna. Napjainkban ilyen ügyekkel sem az EU-ban, sem Magyarországon nem találkozunk.²¹

²⁰ Dr. Szegő Izsó, A tisztességtelen verseny, Budapest, 1936, 99.p.: “a kartellszerződés nem közérdekellenes mindaddig, amíg erkölcsi alapon áll, tehát amíg célja a tagok jogos érdekeinek biztosítása a közérdek megsérülése nélkül”.

²¹ Az 1945-öt megelőző időszakban ugyanakkor – az akkori szabályozásból eredően – szinte kizárólag a bizonyos feltételek esetén jogszerűnek elismert (lásd 1931. évi XX. törvénycikk) horizontális kartellek felei pereskedtek egymással a kartell be nem tartása miatt. Lásd ehhez részletesen Dr. Ranschburg Nándor, Kartelljog – kartellszervezet, Iparjogvédelmi Egyesület, Budapest, 1931, 84. p. és 100. skk. p. Az 1914-et megelőző (a két háború közötti időszak kartelljogalkotásánál szigorúbb mentalitású) joggyakorlatról lásd Dr. Nádás

Az érvénytelenségi szankció ugyanakkor igen fontos lehet a nem-közkemény jellegű (*non hardcore*) versenykorlátozó megállapodásoknál. Ilyenek lehetnek a versenytársak közötti, horizontális megállapodásokban bizonyos együttműködési formák egyes elemeiben,²² egyes társasági jogi akvizíciós ügyletekben, itt is tipikusan az ilyen ügyletekben vállalt ún. kapcsolódó versenykorlátozó megállapodásokban,²³ illetve – talán a legprominensebben – vertikális, azaz a termelési-értékesítési lánc eltérő szintjén elhelyezkedő vállalkozások között kötött megállapodásokban (kizárólagos beszerzési kötelezettség, kizárólag szállítási kötelezettség, technológia transzfer megállapodások kísérő kikötései, a megállapodás megszűntét követő időszakra terjedő versenytilalmi kötelezettség stb.²⁴).

A fent említett példák esetében az érvénytelenség, mint polgári jogi szankció élő és gyakorlati jelentőséggel bíró jogi lehetőség, mellyel az érintettek élhetnek akár támadó, akár védekező jelleggel. Támadó jellegű az érvénytelenségre történő hivatkozás, ha valamely fél kifejezetten az érvénytelenség megállapítása és

---

László, A kartellek és a trust-ök kérdése, Grill, Budapest, 1905, 283 skk.p. A szerző a Kúria számos érdekes és részben ellentmondó ítéletét ismerteti, melyek közül több (a modern versenyjogban foglalt kartellelles érveléshez kísértetiesen hasonló indokokkal!) semmisnek tekinti az adott – tipikusan: - árkartellt (pl. Curia, 1883. június 6, 2554, vagy Curia 1893. szeptember 25, 8377 vagy Curia 1904. június 27, 1476/903).

²² Mint pl. a szakosítási illetve a K+F megállapodásokban vagy pl. közös beszerzési vagy közös értékesítési szerződésekben – ezekhez lásd a Bizottság „Horizontális Iránymutatását” (HL.C3. szám, 2001. január 6., 2-30.p.)

²³ Mint pl. az eladó tartózkodása attól, hogy meghatározott időn belül az eladott vállalkozás üzleti tevékenységét ismét megkezdje, vagy pl. az eladó kötelezettségvállalása arra, hogy bizonyos gazdasági inputokat meghatározott ideig kizárólag az eladott vállalkozás részről szerez be, hogy ezzel annak biztos bevételi forrást teremtsen, stb. Ezek megítéléséhez lásd részletesen a Bizottság közleményét az összefonódásokhoz közvetlenül kapcsolódó és azokhoz szükséges korlátozásokról (HL. C56. szám, 2005.március 5., 24-31.p.)

²⁴ A vertikális megállapodások versenyjogi megítéléséről lásd a Bizottság „Vertikális Iránymutatását” (HL C291. szám, 2000. november 13., 1-44.p.). A szabályok áttekintéséhez az újabb szakirodalomból lásd Dr Darázs Lénárd, A vertikális kartellek, PH.D értekezés, Kézirat, ELTE, Budapest, 2006

jogkövetkezményei levonása iránt érvényesít igényt bíróság vagy választottbíróság előtt. Az ilyen esetek viszonylag ritkán fordulnak elő.²⁵ Sokkal gyakoribb az az eset, amikor a szerződésszegés és/vagy kártérítés iránt perelt alperes védekezésként hivatkozik az igényérvényesítés alapjául szolgáló szerződés teljes vagy részleges érvénytelenségére, annak versenykorlátozó volta miatt. Ez a védekezés kapta a *Euro-defence* gúnynevet a szakirodalomban²⁶.

Magyarországon viszonylag kevés publikált esetben merül fel valamely már megkötött és kikényszeríteni kívánt megállapodás lehetséges érvénytelenségének kérdése a Tpt. 11. § (2) bekezdésének kontextusában és nem ismert olyan eset előttünk, amelyben az érvénytelenséget ilyen okból megállapították volna.²⁷

A fentiek miatt alább először a közösségi eset jogfényében mutatjuk be a versenyjogi jogsértés nyomán alkalmazandó érvénytelenségi szankció eddig tisztázott aspektusait, illetve megkíséreljük bemutatni azokat a területeket, amelyeken mindeztől nem alakult ki olyan közösségi vagy magyar bírói gyakorlat, amely eligazítást nyújthatna.

Amit az érvénytelenségi szankcióról tudunk: az alapok

Az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdésének értelmében „*a jelen cikk értelmében tiltott megállapodások és döntések semmisek.*”²⁸

²⁵ És a korlátozottan rendelkezésre álló esetekből az derül ki, hogy az érvénytelenségi hivatkozás gyakorta nem tudatos, ahem sokkal inkább „vagdalkozó” jellegű, miközben az érvénytelenségi szankció mibenléte és viszonya az egyéb szankciókhoz összekavarodik. Lásd pl. Fővárosi Bíróság 12.G.40.617/2003/50, majd Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.233/2006/3, végül Legfelsőbb Bíróság Gfv.IX.30.246/2007.6.

²⁶ R. Wish, *Competition Law*, Butterworths, 2003, 288.p.

²⁷ Egy gépjármű szervíz-szerződéssel kapcsolatban lásd Fővárosi Bíróság 12.G.40.617/2003/50, Fővárosi Ítéltábla, 6.Pf.21.233/2006/3 illetve Legfelsőbb Bíróság Gfv. IX.30.246/2007/6.

²⁸ Az angol szövegben: “*Any agreements or decisions prohibited pursuant to this article shall be automatically void.*” A német verzóban: “*Die nach diesem Artikel*

Miután az érvénytelenségi szankciót az EKSz. tartalmazza, önálló közösségi jogi igényalapról van szó, mely tehát elsőbbséget élvez az esetleg ezzel ellentétes belső jogi szabályozással szemben és amelynek értelmezésére elsődlegesen az Európai Bíróság hivatott. Az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdése közvetlenül hatályos, így a konkrét ügyekben a nemzeti bíróságok vonják le e közösségi jogi érvénytelenség jogkövetkezményeit a vonatkozó nemzeti eljárásjog szabályainak megfelelően. Az 1/2003 EK Rendelet hatálybalépése nyomán a nemzeti bíróságok immáron nemcsak az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdését, hanem az EKSz. 81. Cikk (3) bekezdését (az egyedi mentesülésre vonatkozó szabályt) is közvetlenül alkalmazhatják, így teljes mértékben meghaladtá vált a korábban – elsődlegesen a német szakirodalomban – sok vitát és figyelmet kapott ún. ideiglenes érvényesség (*vorläufige Gültigkeit*) doktrínája (eszerint az 1/2003 EK Rendelet hatálybalépését megelőzően bizonyos kartelettek mindaddig nem lehetett érvénytelennek tekinteni, amíg azokkal kapcsolatban a Bizottság nem hozott elmarasztaló határozatot²⁹).

Az Európai Bíróság a *Béguelin* ügyben³⁰ tisztázta, hogy az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdésében foglalt érvénytelenség „abszolút hatályú”, azaz megfelel a magyar polgári jog semmisségi kategóriájának. Ennek megfelelően az érvénytelenség *ex tunc* hatályú, valamint az érvénytelenség következtében az adott megállapodás a felek között természetesen nem kikényszerítő, illetve arra harmadik személyekkel szemben sem lehet hivatkozni.

Az érvénytelenség semmisségi jellegéből következik továbbá, hogy az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdése szerinti érvénytelenség jogkövetkezményeit a bíróságok hivatalból is levonhatják. A *Van*

---

verbotenen Vereinbarungen oder Beschlüsse sind nichtig.“ A francia változatban: „Les accords ou décisions interdits en vertu du présent article sont nuls de plein droit.

²⁹ Az immáron kizárólag jogtörténeti jelentőségű intézménnyről lásd Schröter/Jakob/Mederer, *Kommentar zum Europäischen Wettbewerbsrecht*, Nomos, Baden-Baden, 2003, 315. skk.p.

³⁰ C-22/71, *Béguelin*, [1973], ECR, 949, 29. bek.

Schijndel ügyekben³¹ az Európai Bíróság hangsúlyozta, hogy a legtöbb tagállam nemzeti polgári eljárásjogában a rendelkezési elv alapvető jelentőségű és attól csak kivételes esetekben lehet eltérni, nevezetesen, amikor ezt a közérdek feltétlenül megkívánja. Az Európai Bíróság hangsúlyozta, hogy az EKSz. 81., 82. és 86. cikkével kapcsolatban ez a közérdek fennáll, ezért, amennyiben a nemzeti jog megengedi, hogy az eljáró bíróság bizonyos normák következményeit hivatalból is levonja, az EKSz. említett rendelkezéseit mindenképpen ilyen, hivatalbóli érvényesülést megkívánó szabályoknak kell tekinteni.³² A fent már említett *Eco Swiss* ügyben³³ az Európai Bíróság azt is kiemelte, hogy az EKSz. 81. Cikke a külföldi választottbírósági ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról szóló New Yorki Egyezmény³⁴ értelmében a közrend részét képezi, ezért az EKSz. 81. Cikkét sértő választottbírósági ítéletet érvényteleníteni kell. A fentiek folytán világosnak tűnik, hogy az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdésében foglalt közösségi jogból fakadó semmisség következményeit a bíróságnak akkor is le kell vonnia hivatalból, ha erre egyik fél sem hivatkozik és e kötelezettség a közösségi jogból ered. Amennyiben a bíróság vagy a választottbíróság az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdése szerinti semmisség következményeit hivatalból nem vonja le, ezzel közösségi jogot sért, következésképpen az ítélet érdemben jogszabálysértő lesz.

Ugyancsak az EKSz. 81. Cikkének közrendi jellegéből, illetve az e cikkel védeni kívánt közérdek jelentőségéből következik, hogy az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdésében foglalt semmiségre bármely szerződő fél hivatkozhat, sőt, bármelyik fél kérheti a bíróságtól a semmisség megállapítását és – elviekben – a jogkövetkezmények alkalmazását is. E vonatkozásban a nemzeti jogokban általában élő tilalom, hogy tudniillik saját felróható magatartására előnyök szerzése végett senki nem hivatkozhat (*nemo suam turpitudinem*

³¹ C-430/93, C-431/93, Van Schijndel, [1995], ECR I-4705

³² Ibid, 21. bek.

³³ C-126/97, Eco Swiss, [1999] ECR, I-3055

³⁴ Az 1958-ban kötött egyezményt Magyarországon az 1962. évi 25. sz. Tvr. hirdette ki.

allegans auditor) e körben nem nyerhet alkalmazást, ahogy arra a *Bloos* ügyben a főtanácsnok véleményében utalt.³⁵ Ez azt jelenti, hogy az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdésére alapított semmisségi hivatkozás esetén a magyar bíróságok sem alkalmazhatnák korrekatív jelleggel a Ptk. 4. § (4) bekezdését, ahogy pedig azt az érvénytelenségre történő turpis hivatkozás egyes eseteire a szakirodalomban javasolták³⁶. A *nemo suam turpitudinem allegans auditor* elv alkalmazásának kizárása valójában azt jelzi, hogy a közösségi jog számára a versenykorlátozó megállapodások léte olyan mértékben elfogadhatatlan és azokat a közösségi jog olyan mértékben a közrenddel és az európai közösség céljaival ellentétesnek tartja, hogy emiatt hajlandó eltekinteni alapvető jelentőségű, elsősorban a méltányosság elvét és a rendeltetésellenes joggyakorlás tilalmát kifejezésre juttató polgári jogi elvek érvényesülésétől. Más szóval a versenykorlátozó megállapodások polgári jogi joghatásainak kizárása melletti közösségi közérdek olyan erős, hogy annak védelmében akár a rosszhiszemű és rendeltetésellenes joggyakorlás eredményeként és a felek viszonyát tekintve teljes mértékben méltánytalanul levont semmisségi jogkövetkezmények is elfogadhatóak.

Az Európai Bíróság a részleges érvénytelenség kérdéskörében is iránymutatást nyújtott, amennyiben már több korai jogesetben is hangsúlyozta, hogy az EKSz. 81. cikk (2) bekezdésében foglalt érvénytelenségi szankció elsősorban az érintett szerződés egyes konkrét versenykorlátozó kikötését érinti, amennyiben azok a szerződés egészétől elválaszthatóak.³⁷ Az EKSz 81. Cikk (2) bekezdését tehát az Európai Bíróság szerint úgy kell értelmezni, hogy az az alapján beálló semmisségi szankció elsődlegesen az érintett polgári jogi szerződésnek csak azon részét érinti, amely versenyjogi szempontból a versenykorlátozó megállapodást adja ki. Amennyiben e kikötés vagy kikötések a teljes polgári jogi

³⁵ C-59/77, *Bloos*, [1977] ECR, 2359, 2376.p.

³⁶ Dr Weiss Emilia, *A szerződés érvénytelensége a polgári jogban*, KJK, Budapest, 1969, 204-205.p.

³⁷ C-56/65, *LTM v Maschienenbau Ulm*, [1966], ECR 235; C-319/82, *Kerpen & Kerpen* [1983], ECR, 4173, 12. bek.

szerződés testétől elkülöníthetők, a polgári jogi szerződés csak részlegesen válik érvénytelenné és az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdésének semmisségi szankciójával nem érintett részei továbbra is érvényesek és hatályosak maradnak. Ezen elv érvényesülése természetesen nem zárja ki a nemzeti jog azon rendelkezésének érvényesülését, mely szerint, amennyiben megállapítható, hogy a felek az érvénytelen rész nélkül a szerződést nem kötötték volna meg, az egész szerződés megdől (v.ö. Ptk. 239. §).

Az Európai Bíróságnak a legutóbbi időben módja lett volna arra, hogy tisztázza, hogy egy versenykorlátozó megállapodás érvénytelenségére bárki hivatkozhat-e avagy ehhez valamely jogi érdekelttség fennállta szükséges. A *Manfredi*-ügyben³⁸ az Európai Bíróság férfias tömörséggel intézte el a kérdést, amikor leszögezte, hogy *„bármely személynek joga van a nemzeti bíróság előtt az EK 81. cikk megsértésére, és így az e cikkel tiltott megállapodás vagy magatartás semmisségére hivatkozni”*³⁹. Ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy *“vonatkozó közösségi szabályozás hiányában az egyes tagállamok nemzeti jogrendszerének feladata megállapítani az e jog gyakorlására irányadó szabályokat, [...], tiszteletben kell azonban tartani az egyenértékűség és a tényleges érvényesülés elvét.”*⁴⁰ A perben a felek kifejezetten érveltek azzal, hogy az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy arra csak *„jogos érdekekkel bíró harmadik felek”*⁴¹ hivatkozhatnak, de e körben az Európai Bíróság nem tartotta szükségesnek részletesebb iránymutatás kidolgozását. Ezzel a semmisségre hivatkozni jogosult személyi kör pontos körülhatárolása nem történt meg, és az sem egyértelmű,

---

³⁸ C-295-298/04, *Manfredi et.al. v Lloyd Adriatico et. al*, olvasható a Bíróság internetes oldalán: <http://curia.europa.eu/jurisp/>

³⁹ Manfredi, ibid, 59. bek.

⁴⁰ Manfredi, ibid, 64. bek.

⁴¹ Manfredi, ibid, 55. bek.

hogyan az Európai Bíróság elfogadhatónak tartja-e egyáltalán valamiféle érdekeltség megkövetelését.⁴²

Amit nem tudunk (1): a megállapodás „versenykorlátozóvá válásának” polgári jogi szankciója

Bár a fenti esetjog kétségtelenül számos részletkérdést tisztázott, mindazonáltal továbbra is fontos eldöntetlen kérdések maradtak nyitottan a közösségi jogban (és miután a kérdéskörnek lényegében nincs érdemi esetjoga Magyarországon, természetesen hazánkban is). Az első és talán legszembeűnőbb nyitott pont az EKSz. 81. Cikkének (1) bekezdése, illetve a Tptv. 11. § (1) bekezdése utólagosan történő alkalmazása valamely polgári jogi szerződésre. Mind az EKSz. 81. Cikkének (1) bekezdése, mind a Tptv. 11. §-ának (1) bekezdése tilalmazza ugyanis nemcsak a már céljában, hanem a hatásában versenykorlátozó megállapodásokat is.⁴³ A tilalmak objektívak, azaz függetlenek a megállapodást kötő felek akaratától.⁴⁴ Különösen a versenykorlátozó hatások kérdéskörénél jelentős ez, hiszen egy megállapodás „elkezdhet” versenykorlátozónak lenni, amennyiben annak hatása ténylegesen vagy potenciálisan a verseny torzítása, kizárása vagy korlátozása.⁴⁵ Több olyan eset képzelhető el, amikor nemcsak a felek akaratától, hanem mindenfajta tevékenységétől is teljesen függetlenül egy addig versenykorlátozó hatást nem gyakorló megállapodás

⁴² A Manfredi ügyet magyarázza: Thomas Lübbig: Gleichzeitiger Verstoß gegen nationales und europäisches Wettbewerbsrecht durch Kartell – Aktivlegitimation jedes Geschädigten in: EuZW 2006 529.p., A.P. Komninos: „Transient” and „Transitional” voidness of anti-competitive agreements: a non-issue and an issue in: ECLR 2007 445.p.

⁴³ A versenykorlátozó cél és hatás viszonyáról lásd pl. Dr. Tóth Tihamér, Az Európai Unió versenyjoga, KJK Complex, Budapest, 2007, 119. skk.p. Szintén lásd Fejes, in: Osztovits András (szerk.), Az Európai Unió alapító szerződéseinek magyarázata, KJK Complex, Budapest, 2008, 544. skk.p.

⁴⁴ Lásd Fejes, in: Osztovits (szerk.), Az Európai Unió Alapító Szerződéseinek Magyarázata, KJK Complex, 81. cikk, 544.p. és az ott hivatkozott esetjogot.

⁴⁵ Lásd ehhez Nagy Csongor István, Kartelljogi kézikönyv, HVG Orac, Budapest, 2008, 343 skk.p.

önmagában - vagy a párhuzamosan érvényesülő hasonló megállapodások összeadódó piaci hatásainak eredményeként - versenykorlátozóvá válik (pl. bizonyos kizárólagos szállítási megállapodások, vagy például az ún. *most favored nation* kikötések stb.). Kérdés ilyenkor, hogy az adott esetben már több éve megkötött és azóta folyamatosan teljesített szerződés, amely bizonyos a feleket érintő, vagy azoktól teljesen független piaci körülmények folytán versenykorlátozó hatásúvá válik és ennek folytán az EKSz. 81. Cikkének (1) bekezdése vagy a Tpv. 11. §-ának (1) bekezdése hatálya alá esik, hogyan kell és lehet az EKSz 81. Cikk (2) bekezdésében, illetve a Tpv. 11. §-ának (3) bekezdésében foglalt érvénytelenségi szankció az ilyen szerződések tekintetében alkalmazni. Ilyen eset már több tagállamban, mint pl. Angliában⁴⁶ és Olaszországban⁴⁷ is felmerült illetve lényegében minden tagállamban az az uralkodó álláspont, hogy a körülmények változása folytán az adott megállapodás versenyjogi megítélése megváltozhat: az eredetileg versenyjogi aggályt fel nem vető szerződés „menet közben” versenykorlátozóvá válhat.⁴⁸

A kérdést értelemszerűen a szerződésre irányadó kötelmi jog alapján kell megítélni. Angliában például a bíróságok több esetben kimondták, hogy az EKSz. 81. Cikkének (2) bekezdése szerinti semmisség ún. „*transient voidness*”, ami azt jelenti, hogy egy megállapodás, amennyiben versenykorlátozóvá válik és ezért az EKSz 81. Cikkének (1) bekezdése hatálya alá esik, ezt követően „*void*” (kikényszeríthetetlen), majd, ha a körülmények ismét

---

⁴⁶ Lásd az Ofcom (a telekommunikációs szabályozó hatóság) 2007-es döntését a BBC Broadcast Limited és a Channel 4 Television Corporation közötti szerződés vonatkozásában. Elérhető a www.ofcom.gov.uk/shared_ofcom/ca98_public_register/decisions/bbcbroadcast.pdf oldalon.

⁴⁷ Unicredito Italia – RAS (12318/2003) – elérhető a <http://www.agcm.it> oldalon.

⁴⁸ Lényegében minden tagállam nemzeti jelentésében ez olvasható – legalábbis a avertikális megállapodások tekintetében - a “Getting the deal through – Vertical Agreements” kiadványban – lásd a 13. kérdésre adott válaszokat. Olvasható a <http://www.gettingthedealthrough.com/sector.php?id=94> oldalon.

változnak és a megállapodás a körülmények változása folytán immáron nem versenykorlátozó hatású, a „voidness” megszűnik és a megállapodás ismét kikényszeríthetővé válik.⁴⁹ Az esetjogot és a vonatkozó szakirodalmat láthatóan nem foglalkoztatja az a kérdés, hogy az EKSz. 81. cikk 2. bekezdése szerinti semmisségi szankcióval érintett időszakokban az adott szerződéssel kapcsolatban keletkeznek-e az érvénytelenségből fakadó járulékos igények (megtérítésre, visszatérítésre, azaz „restitution”-ra⁵⁰). Az angol jog tehát láthatóan pragmatikusan a megállapodás kikényszeríthetősége felől közelíti meg a kérdést, ami elég meggyőzőnek is tűnik, hiszen a versenyjogi közérdek elsődlegesen azt kívánja meg, hogy az adott megállapodás ne legyen képes joghatásokat kifejteni és attól a köz tagadja meg a bírósági érvényesítés és kikényszeríthetőség lehetőségét.

A kontinentális polgári jogi gondolkodásban egy érvényesen megkötött szerződés utólag általában nem képes érvénytelenné válni⁵¹. A klasszikus polgári jogi dogmatika értelmében amennyiben a szerződés megkötését követően a szerződés tárgyát képező valamely szolgáltatás nyújtása jogilag tilossá válik, a szerződés részben vagy egészben lehetetlenül és ennyiben megszűnik, anélkül azonban, hogy a jogi lehetetlenülés folytán a

⁴⁹ Passmore v Morland plc, Common Market Law Report, 1999, 1129 p. Az angol esetjog e körben kifejezetten átalakult, mert korábban az volt az elfogadott alapelv, hogy egy megkötésekor „valid” megállapodás az is marad, függetlenül a megváltozott a körülményektől. Ezt az 1977-es Shell Uk Ltd v Lostock Garage ügyben mondták ki. Lásd R Wish, Competition Law, Butterworths, London, 2003, 293. p.

⁵⁰ Az angol jogban a szerződés jogellenessége (illegality of contract) azt eredményezi, hogy a római jogi *in pari delicto potior est conditione defendantis* elv alapján a bíróságok mindenfajta megtérítési, visszatérítési vagy kártérítési igényt elutasítanak. Ezzel szemben a kizárólag „void” szerződések esetében lehet helye visszatérítési igénynek. Lásd Goff/Jones, The law of restitution, Sweet & Maxwell, London, 1998

⁵¹ P. Marsh, Comparative contract law, England, France, Germany, Gower, London, 1994, 41. skk.p., Menyhárd Attila, A jóerkölcsbe ütköző szerződések, Gondolat, Budapest, 2004, 105-109.p. (a jóerkölcsbe ütköző szerződésekről és az érvénytelenségi okokról általában is).

szerződés visszaható hatállyal érvénytelenné válna.⁵² Ezt a tételt a bírói gyakorlat is igazolni látszik.⁵³

A fentiek folytán nézetünk szerint a magyar jogban is a lehetetlenülés intézménye biztosítja a – legalábbis egyes kikötései tekintetében – utólag versenykorlátozó hatásúvá váló polgári jogi szerződés rendezésének legmegfelelőbb útját. Ez talán radikálisan hangzik, hiszen kifejezetten eltér az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdésében és a Tpvt. 11. §-ának (3) bekezdése szerint elrendelt érvénytelenségi szankciótól, ám közelebbi vizsgálat esetén a tétel elfogadhatónak tűnik.

Először is ez a megoldás összhangban áll a fent kifejtett dogmatikai alaptétellel és kifejezésre juttatja, hogy a versenyjogba ütközés folytán, miután a versenyjogi tilalomba ütközés utólag történt, tehát a szerződés megkötését követően, a versenykorlátozó hatásokat kifejtő szolgáltatás-nyújtás „*ex nunc*” hatállyal válik tilossá. Így tehát a „*közjogi lehetetlenülés*”⁵⁴ egy speciális esetével állunk szemben, amikor is egy gazdasági közjogi norma (az EKSz.

⁵² Eörsi Gyula, Kötelmi jog, Általános rész, Tankönyvkiadó, Budapest, 1993, 173. p. Különbséget kell tehát tenni az eredeti lehetetlenség (amely érvénytelenségre vezet) és az utólagos lehetetlenség között, mely utóbbi következménye a lehetetlenülés. Lásd még ehhez Okányi Zsolt, A teljesítés lehetetlenülése, A Polgári Jogi TDK Évkönyve, 2002-2003, ELTE, Budapest, 122.p.

⁵³ Lásd pl. BH.1986.469., BH.1992.658., BH.2006.185. Ez utóbbiban a Legfelsőbb Bíróság elvi élel leszögezte, hogy „a *felperes által kért jogalkalmazás ellentétben állna a Ptk. azon jogelvével, mely szerint a szerződést a hatályos jog talaján kell megkötni: érvényessége vagy érvénytelensége megítélése szempontjából a Ptk. 200. § (2) bekezdése szerint annak van jelentősége, hogy a megkötésekor hatályos jogszabályokkal a szerződés összhangban áll-e.*”

⁵⁴ A fogalom a Legfelsőbb Bíróság Metró-perben hozott ítéletében vált közismertté. Ehelyütt inkább laza asszociáció, mint a Metró perhez köthető konkrét szempontok okán használjuk e kifejezést. A metró-perhez lásd Sajó András, A jogállamiság feltétlen eleme a jogbiztonság. Szakmai észrevételek a Legfelsőbb Bíróság "metróper" ítéletéhez. Napi Jogász, 6/2001, 5-7, Gárdos István, A Metró-per és az állam jogi személyisége, Jogtudományi Közöny, 2001, 460-468.

81. Cikk (1) bekezdése, illetve a Tpvt. 11. -ának (1) bekezdése) folytán valamely, csak a szerződés megkötését követően e közjogi norma tárgyi hatálya alá eső szolgáltatás nyújtása tilossá válik.

Másodsorban a lehetetlenülés intézményének alkalmazásával elérhetőek versenypolitikai szempontból ugyanazok a célok, mint a semmisség intézményével. A jogilag lehetetlenné vált szolgáltatást a polgári jogi értelemben vett kötelezett nem köteles tovább nyújtani, míg a polgári jogi jogosult nem jogosult követelni (Ptk. 312. § (1) bek.). A jogilag lehetetlenült részében a szerződés a törvény erejénél fogva, azaz külön jogcselekmény nélkül (*ex lege*) megszűnik. Ebből következik, hogy a szerződés – az érvénytelenség esetéhez hasonlóan – nem kikényszeríthető. A szerződés megszűnését követően nyújtott szolgáltatások pedig – ha voltak ilyenek - utólag a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint visszakövetelhetőek. Ez nagyban hasonló konstelláció a Ptk. 237-239 §-a szerinti érvénytelenségi jogkövetkezményekhez, különös tekintettel arra, hogy dogmatikailag egyébként is egyet lehet érteni azzal, hogy meghaladottá vált az érvénytelenség önálló jogkövetkezményeinek merev elválasztása a jogalap nélküli gazdagodási igényektől, hiszen az utólagos elszámolásra és/vagy visszatérítésre vonatkozó szabályok mindkét esetben nagyban hasonlóak,⁵⁵ és ez a konvergencia az új Ptk. hatálybalépésével tovább fog növekedni.⁵⁶

Harmadrészt a lehetetlenülés egyébként is nagy valószínűséggel *facere*, de talán még inkább *non-facere* szolgáltatásokat érinthez, amelyek esetében – és itt megint érdemes az angol jog pragmatikus megoldására utalni – sokkal nagyobb jelentősége van a kikényszeríthetatlenségnek, mint az utólagos „visszacsinálásnak”. A versenykorlátozó hatás miatt polgári jogilag lehetetlenülő szolgáltatások ugyanis általában valamely

⁵⁵ Lásd ehhez Vékás Lajos, Érvénytelen szerződés és jogalap nélküli gazdagodás, in Liber Amicorum Studia E Weiss dedicata, ELTE, Budapest, 2002, 2889-318.

⁵⁶ Vékás Lajos (szerk.), Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, KJK Complex, Budapest, 2008, 788. skk.p.

tevékenység kifejtésére, vagy attól való tartózkodásra vonatkoznak, így pl. egy kizárólagossági kikötésben polgári jogi értelemben a kötelezett tartózkodási kötelmet vállal, azt fogadja ugyanis meg, hogy a kizárólagos szállítóján kívül mástól ugyanazt a jószágot nem szerzi be. Hasonlóan egy közös beszerzési megállapodásban az elsődleges – és a versenykorlátozó hatást leginkább kifejteni képes – polgári jogi szolgáltatás ismét csak *non-facere* jellegű, hogy tudniillik a közös beszerzésben résztvevő felek vállalják, hogy tartózkodnak az adott jószágok önálló beszerzésétől és vásárlási tevékenységüket kizárólag erőiket egyesítve végzik. Az ilyen jellegű szolgáltatások általában fogalmilag irreverzibilisek, azokkal kapcsolatban polgári jogi értelemben utólagos elszámolás jöhet számításba, míg versenypolitikai szempontból tudomásul kell venni, hogy az ilyen jellegű szolgáltatások és azok piaci hatása utólag nem reparálható a polgári jog eszközszerével (ilyen esetre tehát a versenyjognak kell az esetleg szükséges beavatkozási eszközszerzett biztosítania, melyre pl. az 1/2003 EK Rendelet egyes rendelkezései mutatnak példát⁵⁷).

Negyedrészről a jogi lehetetlenülés esetében is biztosított a szerződés minél teljesebb körű életben tartása, hasonlóan a részleges érvénytelenség esetéhez. A lehetetlenülés esetében a kulcs a szolgáltatások oszthatóságának kérdése: amennyiben az adott polgári jogi szerződésben vállalt szolgáltatások oszthatóak és azok közül a jogi lehetetlenné válás csak egyet vagy néhányat érint, a többi szolgáltatás vonatkozásában a jogi lehetetlenülés nem következik be, így a szerződés csak részlegesen szűnik meg. A Ptk. 317. §-ának (1) bekezdése ugyanis a szerződésszegésre vonatkozó közös szabályok között leszögezi, hogy *„osztható szolgáltatás egy részére vonatkozó szerződésszegés esetén a szerződésszegés következményei csak erre a részre következnek*

---

⁵⁷ Ilyen a kötelezettségvállalások elfogadása (9. cikk) vagy talán méginkább a behaviorális vagy struktúrális kötelezettségek elrendelése (7. cikk). Lásd ehhez Fejes in Osztoivits András (szerk.), Az Európai Unió alapító szerződéseinek magyarázata, KJK Complex, Budapest, 2008, 499. skk. p.

be”. Ugyanezen jogszabályhely (2) bekezdése pedig kimondja a szabály inverzét: „*ha a szerződésszegés oszthatatlan szolgáltatás egy részére vonatkozik, következményei az egész szerződésre beállnak*”.

Természetesen a szolgáltatások oszthatóságának kérdése ismét csak mérlegelés tárgyát képezheti, nézetünk szerint e körben azt kell elsődlegesen vizsgálni, hogy a jogi lehetetlenüléssel érintett szolgáltatás (azaz a versenykorlátozó hatásúvá vált szolgáltatás) a szerződés alapvető magjához tartozik-e, amely nélkül az adott szerződés lényegében tartalmatlanná válik, azaz elveszti gazdasági racionalitását, más szóval azt, ilyen tartalommal a lehetetlenült szolgáltatás nélkül racionálisan eljáró felek azt adott körülmények között nem kötötték volna meg. Amennyiben ez a helyzet, a szerződés tárgyát képező szolgáltatást a versenykorlátozó szolgáltatás(ok)tól elválaszthatatlannak kell tekinteni, amelynek következtében az egész szerződés lehetetlenül. Amennyiben viszont az adott szolgáltatás nem képezi a szerződés fő tárgyát és annak jogi lehetetlenülése nem vonja érdemben kétségbe a szerződés gazdasági kontextusát, azaz az adott tranzakciót racionálisan eljáró felek az adott körülmények közepette így is megkötötték volna, az adott szolgáltatást⁵⁸ a többi szolgáltatástól elválaszthatónak kell tekinteni és így a szerződésben szereplő szolgáltatások oszthatósága folytán a lehetetlenülés a szerződést csak részlegesen fogja megszüntetni. A fent javasolt definíció mellett jelentős mértékű fogalmi és koncepcióbeli átfedések figyelhetők meg a részleges érvénytelenség és a szerződés részleges lehetetlenülése között. Ez természetes is, hiszen a jogi lehetetlenülés éppen azt jelenti, hogy, ha a szerződést a jogi lehetetlenülést okozó jogi vagy ténybeli változások után kötnék meg, az eleve érvénytelen lenne, mint jogszabályba ütköző szerződés. Ennek következtében nézetünk szerint a jogi lehetetlenülés esetére a szolgáltatások oszthatóságának vizsgálata

---

⁵⁸ Pl. a más eladóktól való beszerzéstől történő tartózkodást, amely a kizárólagossági kikötések polgári jogi szolgáltatástartalma (egy non-facere jellegű szolgáltatás).

során a Ptk. 239. §-a által hordozott jogalkotói akaratot is szem előtt kell tartani és e körben a Ptk. 317. §-át is a Ptk. 239. §-ára figyelemmel és azzal összhangban kell értelmezni.

Ötödrészt a jogi lehetetlenülés képes kezelni azt a helyzetet is, hogy a megállapodás megszűnik versenykorlátozó hatású lenni (akár a felek magatartása, akár külső piaci körülmények változása folytán). Ha ugyanis a megállapodás egy adott időpontban megszűnik versenykorlátozó hatásúnak lenni, úgy kell tekinteni, hogy az addig a versenykorlátozó szolgáltatást tiltó közjogi norma hatálya alól az adott szerződéses kikötés mentesül, azaz a szolgáltatás nyújtása immáron jogi értelemben nem lehetetlen. Érdemes ezt a következő példán szemléltetni: Tegyük fel, hogy két fél között egy 15 éves kizárólagos szállítási szerződés jön létre. A piaci körülmények megváltozása folytán az eredetileg minden szempontból aggálytalan szerződés a 6-tól a 10-ik évig versenykorlátozó hatású volt, majd ezt követően, ismét csak a feleken kívülről külső piaci körülmények változása folytán, a 11-től a 15-ik évig a szerződés egyetlen kikötése sem minősül versenykorlátozó hatású megállapodásnak. A felek „menet közben” nem érzékelik e jogi tényeket és mindvégig teljesítenek. Véleményünk szerint ilyenkor a jogi lehetetlenülés időpontjában a szerződés - a szolgáltatások oszthatóságának függvényében - részben vagy egészben megszűnt és a felek ezt követően a jogi lehetetlenülés okának megszűntéig jogalap nélkül teljesítettek egymásnak szolgáltatásokat, így erre az időtartamra utólag a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint tartoznak elszámolni egymással. Abban az időpontban, amikor a szerződésben szereplő valamely addig versenykorlátozó kikötés megszűnt ilyen hatásokat kifejtteni, úgy kell tekinteni, hogy a felek a korábbi tartalommal – a teljesítési cselekményekből fakadó ráutaló magatartással – újra szerződést kötöttek egymással, és azt a hátralévő időben szabályosan teljesítették is. E hátralévő időszakra tehát a kölcsönös szolgáltatások nem voltak jogalap nélküliek és ezért a feleknek egymással szemben erre az időszakra nincsen *condictio*-s igényük. (A jogi lehetetlenüléssel érintett időszakra vonatkozóan természetesen nem lehet azt állítani, hogy a felek a folyamatos

teljesítéssel, ráutaló magatartással szerződést kötöttek volna, hiszen, e megállapodásuk érvénytelen lett volna, ugyanis – részben vagy egészben - jogilag tilos szolgáltatásra irányult volna.)

Hatodszorban a jogi lehetetlenülés viszonylag könnyű módot ad a többlet-tényállási elemek kezelésére, nevezetesen a felróható lehetetlenülés esetében a kártérítési igényt a Ptk. 312. §-a kifejezetten említi, míg az érvénytelenség körében a szerződő felek egymás közötti kártérítési igényét (a Ptk. 237-238. §-aiban foglalt igényeken túl) csak a bírói gyakorlat vezeti le⁵⁹, ám az a Ptk-ban *expressis verbis* nem jelenik meg.

Érdemes arra is utalni, hogy a szakirodalomban korábban a jó erkölcsbe ütköző szerződések kapcsán (arra az esetre tudniillik, ha a szerződés annak megkötését követően, a jó erkölcs tartalmának módosulása folytán válik jó erkölcsbe ütközővé), már felmerült a jogi lehetetlenülés intézményének alkalmazása, mint lehetséges megoldás.⁶⁰

Kérdéses ugyanakkor, hogy a jogi lehetetlenülés „belefér-e” az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdésében foglalt érvénytelenségi szankcióba. Ennek tisztázása az Európai Bíróság feladata, azaz az Európai Bíróságnak kell majd kimunkálnia, hogy az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdésében foglalt szabályt úgy kell-e értelmezni, hogy az lehetőséget biztosít arra, hogy az utólag versenykorlátozó hatásúvá váló polgári jogi szerződésekre az adott nemzeti jog polgári jogi dogmatikai hagyományainak megfelelően a jogi lehetetlenülés jogkövetkezményeit alkalmazzák, avagy az egyébként *sui generis* közösségi jogi érvénytelenségi fogalom ezt a tágítást nem engedi meg és mindenképpen a nemzeti jog

---

⁵⁹ Lásd PK 32 állásfoglalást: „az érvénytelen szerződéshez többlettényállás is kapcsolódhat, és a többlettényállásból származó jogviták rendezésére a Ptk. megfelelő szabályait kell alkalmazni”. Lásd még az 1/2005 Polgári Jogegységi Határozat.

⁶⁰ Lásd Menyhárd Attila, A jóerkölcsbe ütköző szerződések, Gondolat, Budapest, 2004, 109.p. és az ott hivatkozott elsősorban német szakirodalom.

érvénytelenségi kategóriájára kíván utalni. Amennyiben ez utóbbi helyzet áll fenn, a kontinentális polgári jogi dogmatikának is át kell majd állnia a pragmatikus angol megoldásra, és el kell majd fogadnia – hogy legalábbis a közösségi versenyjog által érintett részében – egy polgári jogi megállapodás érvénytelenné válhat, illetve – ismét csak a pragmatikus angol felfogás mentén – az érvénytelenség utólag elhárulhat, amennyiben a megállapodás megszűnik versenykorlátozó hatású lenni. Talán ez sem okozna túlzott sokkhatást, hiszen a magyar polgári jogi dogmatika is ismeri az érvénytelenségi ok elhárítását (igaz csak a Ptk-ban meghatározott esetekben, úgymint uzsora, *laesio enormis* és tipikusan nem jogszabályba ütköző szerződésekre). Innen már csak egy ugrás lenne az érvénytelenségi ok „elhárulásáról” beszélni, ahogy azt egyébként egyes jogesetekben a bírói gyakorlat is tenni látszik.⁶¹

Amit nem tudunk (2): a részleges érvénytelenség kontúrjai

Tisztázatlan továbbá a részleges érvénytelenség (és a fentiek szerinti javaslatunk alapján: a részleges jogi lehetetlenülés) terjedelme is. Egy klasszikus példán bemutatva: amennyiben egy megállapodás egy 10 éves és az egész EU-ra vonatkozó versenytilalmi kikötést tartalmaz (azaz az egyik fél 10 évre vállalja, hogy nem lép a másik fél piacára sehol az EU-ban), miközben – tegyük fel: az adott körülmények között – egy 3 éves időtartamra vállalt és Magyarországra korlátozódó kötelezettség nem minősülne versenykorlátozónak, a jogalkalmazó számára kérdésként merül fel, hogy az időben és térben túlzott tartalmú versenytilalmi kikötés egésze lesz e jogszabályba ütköző és semmis, avagy annak csak egy része, azaz az időben és térben

---

⁶¹ Lásd pl. BH.2000.556 – a szerződés létrejöttét gátló akadály (hatósági jóváhagyás) elhárultáról. Holott a dogmatikai főszabály az lenne, hogy az érvénytelenség – a kivételektől eltekintve – általában nem orvosolható. Lásd Világgy-Eörsi, Magyar polgári jog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1962, 207. skk. p., és ugyanezt szögezte le a Ptk. Miniszteri Indoklása is (KJK, Budapest, 1959, 182-183.p.).

indokolt tartamot meghaladó kikötés-darab. Másképpen megfogalmazva: a részleges érvénytelenség csak azt kívánja-e meg, hogy a versenykorlátozó kikötést elválasszuk a polgári jogi szerződés testéből, avagy ezen túlmenően az is szükséges, hogy az eltávolított részt további elemekre bontsuk és megkíséreljünk megtartani belőle annyit, amennyi a vonatkozó versenyjogi tilalom fényében jogilag elfogadható. Ez utóbbi eset már egyfajta kétszeres részlegességet jelent. Ebből a szempontból az angol gyakorlat felemlítése lehet érdekes: az angol bíróságok kialakították az ún. „*blue pencil*” elvet, amelynek értelmében a szerződés egyes kikötéseinek további „feldarabolása” egészen addig lehetséges, amíg a szerződés szövegéből egyes konkrét szavakat vagy kitételeket egy kék tollal ki lehet húzni.⁶² Tehát ha pl. egy versenytilalmi kikötés területi hatálya túlzó, mert pl. abban Nagy-Britannia és Írország szerepel, a bíróság az „Írország” szó törlésével elérheti, hogy a kikötés maradék része ne essen a kartelltilalom hatálya alá és így ne váljon érvénytelenné.

A részleges érvénytelenség kvázi-szerződésmódosító hatásának terjedelmét ugyanakkor elsődlegesen nem a versenyjognak kell meghatároznia. A versenypolitikai érdek szempontjából kielégítő minden olyan megoldás, amelynek eredményeként a versenykorlátozó kikötés (vagy a kikötés versenykorlátozó része) nem hajtható végre. Ezzel szemben elsődlegesen polgári jogi kérdés, hogy a vonatkozó szabályokat úgy értelmezzük, amelyek alapján a bíróságok jogkörrel rendelkeznek a szerződés „farigcsálására”, azaz egyfajta utólagos szerződésmódosításra annak érdekében, hogy bizonyos kikötések ne essenek a versenykorlátozó megállapodások tilalmának hatálya alá, ám azokból mégis a lehető legtöbb megtartható legyen a felek feltehető szerződéskori akaratának megfelelően.⁶³ Az egész részleges érvénytelenséggel kapcsolatban globálisan is felvethető

⁶² Lásd plauzibilis példákkal Bellamy & Child, *European Community Law of Competition*, Oxford UP, 2008, 1434. skk. p.

⁶³ Lásd ehhez Weiss Emília, *A szerződés érvénytelensége a polgári jogban*, KJK, Budapest, 1969, 535 skk.p.

a kérdés, hogy az érvénytelenség részleges voltának megengedésével a jogalkotó valójában nem idéz-e elő olyan helyzetet, hogy tulajdonképpen a bírósági beavatkozás eredményeként a felek között egy olyan szerződés keletkezik, amelyet ők nem kötöttek volna meg. Ugyanakkor kétségtelenül amellet is lehet érvelni, hogy a vagyoni forgalom szempontjából az egyszer már megkötött szerződések minél szélesebb körű megmenthetősége mellett áll fenn közérdek.

Nézetünk szerint a felek szerződéskötéskori feltehető akaratától függően helyt kellene adni az egyes versenykorlátozó hatású kikötések viszonylag széleskörű utólagos bírósági átalakításának (részleges érvénytelenség, illetve részleges jogi lehetetlenülés folytán): egy ilyen megoldás nem veszélyeztetné az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdésben, illetve a Tpv. 11. §-ának (3) bekezdésében foglalt érvénytelenségi szankció hatékonyságát és egyben a megkötött szerződések szélesebb körű megmentését eredményezheti. Gyakorlati problémát a felek szerződéskori akaratának feltárása jelent, hogy tudniillik a felek az adott, eredetileg versenykorlátozó tartalmú kikötés nélkül, illetve annak utólag, a bíróság által versenybarát módon átalakított tartalmával is megkötötték volna-e a szerződést. Ennek okán rendkívül körülményesen szükséges vizsgálni a felek szerződéskori szándékait, illetve azt az üzleti modellt, amelyet a szerződés avagy az érintett versenykorlátozó tartalmú kikötés tartalmaz. Fontos észrevenni, hogy az összes ilyen jellegű kikötés általában valamelyik felet védi és arra irányul, hogy az adott fél által a szerződéssel, mint vagyoni tranzakcióval elérni kívánt célt (előmozdítani kívánt polgári jogi érdeket) biztosítsa. Elsősorban e fél szemszögéből szükséges vizsgálni, hogy az adott kikötés szerződéstől történő elválasztása, avagy tartalmának akként történő módosítása, hogy az a továbbiakban versenyjogi aggályokat ne vessen fel, felborítja-e avagy lehetetlenné teszi-e az adott fél által kialakított üzleti modell fenntartását. Azt is figyelembe szükséges venni, hogy a részleges érvénytelenség, illetve a részleges jogi lehetetlenülés folytán bizonyos megtérítési igények keletkezhetnek (mindkét esetben arról van ugyanis szó,

hogy valamely fél az eredeti tranzakcióban tervezetthez képest valamely szolgáltatást jogi okból nem tud nyújtani, így az ellenszolgáltatás ide vágó része utólag jogalap nélkülivé válhat, vagy a jövőre nézve egyébként nem követelhető, így összességében a részleges érvénytelenséggel vagy jogi lehetetlenüléssel érintett szolgáltatás „kiesése” folytán a másik fél által teljesítendő teljes ellenszolgáltatás-csomag megfelelően csökkentésére is szükség lehet).

A felek szerződéskori akaratának vizsgálata során fokozottan figyelembe jöhet a szerződés ún. megmentési kikötése, amellyel a felek a szerződésben általában azt juttatják kifejezésre, hogy a szerződés valamely részének jogellenessé válása akaratuk szerint nem eredményezi a szerződés egészének megdőlését. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy az ilyen jellegű kikötések az utóbbi időben standard módon kerülnek a szerződésekbe, lényegesebb egyedi mérlegelés nélkül. Egyrészt tehát a jogalkalmazók figyelmébe ajánljuk az ilyen jellegű kikötések pontos megfogalmazását és adott esetben megfelelő kivételek felsorolását (azaz azon szerződéses kikötések kifejezett megemlítését, amelyek megdőlte esetén a feleknek immáron nem érdekük fenntartani a szerződést), másrészt egyetértünk az újabban kialakult német bírósági gyakorlattal, amely az ilyen „*salvatorische Klausel*”-eket kizárólag bizonyítási relevanciával ruhazza fel⁶⁴, azaz nem fogadja el, hogy a felek a részleges érvénytelenség körében korlátlanul diszponálhatnának. Ez azt jelenti, hogy a szerződés részleges érvénytelenségét taglaló jogszabályi rendelkezés abban az értelemben kógens, hogy a bíróságnak a részleges érvénytelenség feltételeit akkor is vizsgálnia kell, ha a felek a szerződésükben kijelentik, hogy ők minden körülmények között fenn kívánják tartani szerződésüket és az érvénytelenség a szerződéssel kapcsolatban kizárólag részlegesen állhat be. Valójában nézetünk szerint helyes is így felfogni a részleges érvénytelenség szabályait, hiszen maga az

---

⁶⁴ Lásd V. Emmerich, Kartellrecht, CH Beck, München, 2008, 298.p. és az ott citált BGH ítéletek.

érvénytelenség is objektív és a felek akaratától független jogi szankció, így szintén objektív tényállási elemek alapján szükséges vizsgálni, hogy az érvénytelenség kizárólag az adott szerződés egyik kikötését érinti, avagy annak folytán az egész szerződés megdől. E tényállási elemek vizsgálata alól a felek nem „szerződhetnek ki”.

**Amit nem tudunk (3):
a csoportos per vagy közérdekű kereset**

Az érvénytelenséggel kapcsolatos további igen fontos és tisztázatlan problémakör az igényalap érvényesítésére jogosultak körének meghatározása. Az világosnak tűnik, hogy főszabály szerint a szerződést kötő felek mindenképpen jogosultak az érvénytelenségre hivatkozni (akár kifejezetten annak megállapítását kérik, akár védekezésként azt felhozni), még akkor is, ha az érvénytelenségről tudtak, illetve az érvénytelenség okát maguk idézték elő. A fent bemutatott közösségi esetjog⁶⁵ alapján világos, hogy az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdése esetében legfeljebb az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazása során (az eredeti állapot helyreállítása és annak alternatívái) jöhet figyelembe valamely fél felróható magatartása vagy a rosszhiszeműsége, de az az érvénytelenségre történő hivatkozást nem teheti eleve lehetetlenné.

Az is eldöntött az esetünkben, hogy az érvénytelenség megállapítását a szerződő feleken kívüli harmadik felek is kérhetik; megfelelő érdekelttség fennállta esetén mindenképpen.⁶⁶

Kérdés egyrészt, hogy közvetlen érdekelttség hiányában, a jogellenes megállapodással kapcsolatba nem kerülő, de saját nevükben fellépő harmadik felek jogosultak-e pert indítani a

---

⁶⁵ C-59/77, Bloos, [1977] ECR, 2359, 2376.p. vagy C-295-298/04, Manfredi et.al. v Lloyd Adriatico et. al, olvasható a bíróság internetes oldalán: <http://curia.europa.eu/jurisp/>

⁶⁶ C-295-298/04, Manfredi et.al. v Lloyd Adriatico et. al, ibid.

semmisség megállapítására. A magyar bírói gyakorlat mindeztidáig a Ptk. szóhasználatára ellenére („a semmisségre bárki hivatkozhat”) konzekvensen megkövetelte az érdekeltség fennálltát.⁶⁷ A tagállamok többségében a bírói gyakorlat szintén megkövetel a perindításhoz valamilyen érdekeltséget.⁶⁸

Ami a saját nevükben és saját (alanyi) jogaik védelmében fellépő harmadik feleket illeti, az érvénytelenség megállapítása iránti keresetösségi joghoz véleményünk szerint meg kell követelni, hogy a szerződést támadó fél igazolja, hogy az érvénytelenség megállapítása polgári jogilag elismert és védett jogi érdekei megóvásához szükséges. Ez a helyzet, ha az érvénytelenség kimondásával az adott fél közvetlenül polgári jogokat szerez vagy polgári jogi kötelezettségektől mentesül (ezt tekintjük közvetlen érdekeltségnek). Úgy véljük, hogy az érdekeltséget abban az esetben is el kell ismerni, ha az érvénytelenség kimondása esetén az adott fél valamely polgári jogi jog megszerzésének esélyét, avagy valamely polgári jogi kötelezettségtől való szabadulás esélyét nyeri el (ezt tekintjük közvetett érdekeltségnek). Véleményünk szerint ugyanis az antitröszt versenyjog (a kartelltilalom és az erőfölénnyel való visszaélés tilalma) olyan közjogi normák, amelyek egyben kifejezésre juttatják, hogy a tilalmakban meghatározott magatartásoktól mindenki köteles tartózkodni, ez pedig megfordítva azt jelenti, hogy mindenkinek alanyi joga van arra, hogy a mondott tilalmakat senki ne sértse meg. Márpedig a mondott tilalmak éppen a szabad, korlátozásmentes és tisztességes verseny fenntartását szolgálják, azaz azt biztosítják, hogy mindenkinek esélye legyen a tisztességes versenyben való részvételre, illetve a fogyasztóknak a tisztességes versenyben kialakult feltételek mellett és áron kell beszerezniük a szükségleteik fedezéséhez kellő javakat. Az antitröszt szabályok tehát ezt az esélyt, mint védendő polgári jogi

⁶⁷ EBH.2004. 1042.; EBH.1999. 14; BH.2004.503.

⁶⁸ A. Winckler, Remedies available under French law in the application of EC Competition Rules, in Ehlermann, Atanasiu (szerk.), European Competition Law Annual 2001: effective private enforcement of EC Antitrust Law, Hart, Oxford, 2003, 123. skk.p.

jogtárgyat „juttatják” minden, a versenyben résztvevő vállalkozásnak és e jogtárgya védelmében az érvénytelenségre való hivatkozást is meg kell engedni, még a szerződésen kívül álló személynek is.⁶⁹

Másrészt kérdéses, hogy a származtatott vagy kollektív jogokat érvényesíteni kívánó szervezetek rendelkeznek-e érdekeltséggel az érvénytelenségi szankció alkalmazása tekintetében. E munka kereteit meghaladja, hogy megkíséreljük feltárni azokat a szerteágazó szempontokat, amelyek mentén eldönthető lenne, hogy a versenykorlátozó megállapodásnak minősülő polgári jogi szerződésben nem részes külső személyek, így különösen is a termelési-értékesítési láncban a szerződő felek alatt elhelyezkedő vállalkozások, a végső fogyasztók (háztartások), illetve a különböző kollektív érdekvédelmi szervezetek, mint pl. a fogyasztói egyesületek, gazdasági kamarák és hasonló kormányzati és nem kormányzati szervek tekintetében a polgári jognak milyen érdekeltségi követelményeket célszerű állítania az érvénytelenségi hivatkozás előfeltételeként. Nézetünk szerint a nem saját jogaik védelmében fellépő szervezetek tekintetében a perindítás kérdését jogszabálynak kell tisztáznia,⁷⁰ hasonlóan pl. a

---

⁶⁹ Érdekes, hogy a verseny szempontjai és az esély (*une chance*), mint védendő jogtárgy egyáltalán nem merül fel pl. a Legfelsőbb Bíróság 4/1999 Polgári Jogegységi Határozatában, amely pedig utat enged az érvénytelenségi keresetnek a privatizációs pályáztatási szabályok megsértése okán, annak ellenére, hogy a szerződés érvénytelenségének kimondása nem eredményezi, hogy a felperes automatikusan a pályázat győztese lesz és megszerzi a privatizálni kívánt vagyontárgyat, csupán azt az esélyt adja meg neki, hogy, ha egyáltalán lesz új privatizációs kiírás, hiszen az államot még erre sem terheli kötelezettség, akkor – immáron remélhetően tiszta körülmények közepette – ismét megmérettetheti magát a versenyben.

⁷⁰ Hogy azt az 1945. előtti szabályozás meg is tette. Lásd az 1931. évi XX. törvénycikk V. fejezetét, „A közérdekű per” elnevezés alatt. A törvénycikk a közérdekű per indításának monopóliumát a királyi kincstári jogügyi igazgatósághoz telepítette. E szerv indíthatott közérdekű pert a Kartelbíróság előtt. A magyar királyi közgazdasági minister a közérdekű per megindítását elrendelhetette a jogügyi igazgatóságon. „A közérdekű kereset megindításának elrendelését a magyar királyi közgazdasági miniszternél a rendelkezésre álló

Ptk. 209. §-ában foglalt szabályhoz. Az effajta származtatott és kollektív igényérvényesítés bevezetése mellett számos érv felhozható, ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy az ilyen jellegű igényérvényesítés nem kizárólag a versenyjog érvényesítésének eszköze, hanem sokkal inkább annak járulékos megjelenési formája, ezért a polgári jogi eszközrendszerhez illeszkednie kell. Végezetül e körben még annyit tartunk megjegyzendőnek, hogy érdemes az érvénytelenség megállapítása iránti keresetösségi jog gondolati alapjait összehangolni az esetleges kollektív kártérítési igényérvényesítés elvi bázisával.⁷¹

Kitérő:

érvénytelenség az EKSz. 82. cikkének vagy a Tptv. 21. §-ának megsértése nyomán

Az érvénytelenségi szankció további feltáratlan dimenziója az erőfölénnyel való visszaélés kapcsán érvényesülő esetleges érvénytelenség. Sem az EKSz. 82. Cikke, sem a Tptv. 21. §-a nem említi kifejezetten a semmisségi szankciót, mint az erőfölénnyel való visszaélés egyik lehetséges következményét. Ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy a Tptv. 93. §-a kifejezetten nyitva hagyja „*egyéb polgári jogi jogkövetkezmények alkalmazását*” és nincsen okunk feltételezni, hogy a Tptv. szempontjából a Ptk. ne minősülne ilyen egyéb jogszabálynak.

E körben ismereteink szerint Magyarországon konkrét jogeset még nem merült fel, így a bíróságoknak a kérdést még nem kellett eldönteniük. A szakirodalomban Dr. Kemenes István amellett

---

adatok és bizonyítékok előterjesztésével bármely hatóság vagy magánfél kezdeményezheti” (7. § (3) bek.).

⁷¹ Ehhez lásd Nagy Csongor István alapos tanulmányát: Nagy Csongor István: Versenyjogsértés és kártérítés: a magánjogi jogérvényesítés meghonosításának lehetőségei a magyar jogban. A tételes jogi keretekben rejlő lehetőségek és a rendelkezésre álló jogalkotási alternatívák. Elérhető: <http://www.gvh.hu> oldalon. Megfontolandónak tartanánk e körben a szerzői jogi közös jogkezelés tapasztalatainak felhasználását is.

érvel⁷², hogy az erőfölénnyel való visszaélés esetében érvénytelenségi szankció nem merülhet fel, mert azt a versenytörvény kifejezetten nem említi és ennek folytán alkalmazandó a Ptk. 200. § (2) bekezdésének azon fordulata, hogy az érvénytelenség jogszabályba ütközés esetén csak akkor alkalmazandó, ha jogszabály a jogellenességhez más szankciót nem fűz, márpedig a Tpvt. az erőfölénnyel való visszaéléshez bírságszankciót kapcsol. Kemenes azzal érvel, hogy a Tpvt. a jogellenességhez bírságszankciót fűz, így polgári jogi érvénytelenségi szankció indokolatlan. Az újabb keletű szakirodalomban hasonlóan érvel a Kiss-Sándor szerzőpáros is.⁷³

Mindezidáig az Európai Bíróság sem tisztázta, hogy az EKSz. 82. cikke megsértése miatt lehet-e helye semmisségi szankciónak, így a kérdés a nemzeti jogok kompetenciájában marad egészen addig, amíg az EKSz. 82. cikke kapcsán az Európai Bíróság állást nem foglal e körben.

Ami már most a fontosabb európai államokban érvényesülő gyakorlatot illeti, megállapítható, hogy mind Angliában, mind Németországban, mind pedig Franciaországban a bírói gyakorlat kifejezetten elismeri és alkalmazza az erőfölénnyel való visszaélés kapcsán az érvénytelenségi szankciót, méghozzá különösebb dogmatikai aggályok nélkül⁷⁴.

Álláspontunk szerint Magyarországon is követendők a fent említett példák, így a magunk részéről nem tudunk egyetérteni sem Kemenes, sem a Kiss-Sándor szerzőpáros érveivel. Először is a mondott szerzők figyelmen kívül hagyni látszanak a Tpvt. 93. §-át, amely világossá teszi, hogy a Tpvt.-ben foglalt szankciókon túli polgári jogi igényeket akkor is érvényesíteni lehet, ha azokat a

⁷² Dr. Kemenes István, Az érvénytelenséggel összefüggő jogalkalmazási kérdésekről, Complex CD Jogtár, 2004. augusztus 31, 7.p.

⁷³ Dr Kiss Gábor, Dr Sándor István, A szerződések érvénytelensége, HVG Orac, Budapest, 2008, 82-83.p.

⁷⁴ Pl Angliában: English Welsh & Scottish Railway Ltd v E.ON UK plc [2007] EWHC 599. A többi tagállam tekintetében lásd a következő internetes oldalt: <http://www.gettingthedealthrough.com/sector.php?id=89>

Tpvt. külön nem említi meg. Ezért nézetünk szerint – legalábbis a magyar versenytörvény tekintetében – a jogalkotó hallgatásával nem lehet érvelni.

Másrészt – már csak pragmatikus szempontból nézve is – a legtöbb olyan erőfölénnyel való visszaélés, amely valamely polgári jogi jogügyletben testesül meg, nagy valószínűséggel egyben legalább versenykorlátozó hatású is lesz, így egyszerre valósul meg az erőfölénnyel való visszaélés tilalmának, illetve a versenykorlátozó hatású megállapodás tilalmának megsértése. Következésképpen az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdése, illetve a Tpvt. 11. §-ának (3) bekezdése szerinti érvénytelenségi szankció alkalmazható lesz. Kétségtelen tény ugyanakkor, hogy az érvénytelenségi szankció alapja ilyen esetben nem az EKSz. 82. illetve a Tpvt. 21. §-a, hanem az azzal együtt érvényesülő kartelltilalmi kikötés.

Harmadsorban felmerülhetnek olyan tényállások, amelyekben megvalósul az erőfölénnyel való visszaélés, méghozzá valamely polgári jogi jogügyletben testet öltő módon, anélkül viszont, hogy ugyanezen jogügylet egyben az EKSz. 81. cikk (1) bekezdése, avagy a Tpvt. 11. §-ának (1) bekezdése értelmében versenykorlátozó megállapodás lenne. Ilyen fordulhat elő pl. ha az erőfölénnyel visszaélő vállalkozás nem egy másik – versenyjogi értelemben vett – vállalkozással, hanem pl. fogyasztóval köt szerződést. Az ilyen jellegű szerződés nem képes versenykorlátozó megállapodás lenni, hiszen hiányzik a két versenyjogi értelemben vett vállalkozás: csak az erőfölényes fél minősül versenyjogi szempontból vállalkozásnak, a fogyasztó (a háztartás) nem. Emellett lehetnek olyan kifejezetten jogügyletben megjelenő visszaélések, amelyekkel szemben a polgári jogi érvénytelenség a leghatékonyabb ellenszer, például az erőfölényes javára kikötött bizonyos hatalmasságokkal való élés (pl. vételi jog, elővásárlási jog, visszavásárlási jog, egyoldalú szerződésmódosítási jog stb.) gyakorlása esetén, ha ez a joggyakorlás versenyjogi szempontból erőfölénnyel való visszaélést valósít meg. Ilyen esetekben a polgári jogi

érvénytelenségi szankció alkalmazása szükségesnek tűnik pontosan ugyanazon indokok alapján, amelyek miatt e szankciót az EKSz. 81. cikk (2) bekezdése, illetve a Tpv. 11. §-ának (2) bekezdése kifejezetten is megemlíti. Az pedig már csak az EKSz. 81. cikk 2. bekezdése, illetve a Tpv. 11. § (3) bekezdése, illetve az azokban foglalt jogalkotói akarat alapján is világos, hogy az antitröszt versenyjogi jogsértések esetében a közjogi tilalmak tartalma, illetve védelmi köre olyan jellegű, hogy megsértésük esetén polgári jogi szankciók alkalmazása is indokolt. Ilyen értelemben tehát a kartelltilalom és az erőfölénnyel való visszaélés tilalma között sem a tilalmak rendszertani elhelyezkedése, sem pedig a védeni célzott jogtárgy tekintetében nincsen olyan különbség, amely indokolná az egyik esetben a tilalom megszegése esetén a polgári jogi semmisségi szankció érvényesülését, míg a másik esetben kizárólag közigazgatási-büntető szankciók alkalmazását. (Azt pedig már csak a rend kedvéért érdemes megjegyezni, hogy az erőfölényes vállalkozás és a fogyasztó között kötött szerződés – ha valóban van erőfölénnyel való visszaélés – könnyen a Ptk. 202. §-a szerinti uzsorás szerződésnek vagy a Ptk. 209. §-a szerinti tisztességtelen fogyasztó szerződésnek, különösen, ha figyelembe vesszük a Ptk. fenti rendelkezését konkretizáló 18/1999 (II.5.) sz. kormányrendelet “feketelistáját” a tisztességtelen és ezért semmis fogyasztói szerződésbeli kikötésekről. Már csak ezen átfedések miatt is indokolatlan lenne tagadni, hogy a az erőfölénnyel való visszaélés tilalmának (Tpv. 21. §) megszegése önmagában is a jogügylet semmisségét eredményezi.)

Viszont a tilalom jellegéből adódóan nem tartjuk megengedhetőnek, hogy a semmisségre maga az erőfölénnyel visszaélő vállalkozás is hivatkozasson. Nézetünk szerint nem sértene versenypolitikai érdekeket annak elfogadása, hogy az erőfölénnyel visszaélő vállalkozás – különöse kivételektől eltekintve – a *nemo suam turpitudinem* szabály alapján nem rendelkezik kereshetőségi joggal az általa – éppen visszaélésszerűen megkötött – ügylet semmisségének megállapítását kérni (és arra védekezésésként sem hivatkozhat). Ez a

megoldás nem lenne idegen magánjogunktól, részben a fogyasztói jog újabb fejleményei⁷⁵, részben az uzsora korábbi dogmatikája alapján.⁷⁶

ZÁRÓ MEGJEGYZÉSEK AZ ÉRVÉNYTELENSÉGI SZANKCIÓ KÖRÉBEN

Amint az a fentiekből látható, az érvénytelenségi szankció versenyjogi „hasznosulásának” szempontjai még korántsem teljes körűen tisztáztak. A legszembetűnőbb felfedezésünk, hogy a „menet közben” (azaz a teljesítési létszakaszában) versenyjogi szempontból versenykorlátozó megállapodássá váló polgári jogi szerződések esetében a Tpvt. 11.§-ának (3) bekezdése illetve az EKSz. 81. Cikk (2) bekezdése szerinti semmisség dogmatikailag nem illeszkedik magánjogi felépítményünkbe, így helyette a jogi lehetetlenülés szabályait kell alkalmazni. Ez azonban csak első ránézésre rémisztheti meg a semmisségi szankció ismételtetéséhez szokott olvasót, a lehetetlenülés intézménye versenypolitikai szempontból ugyanis ugyanolyan hatékonyan képes védeni a közérdeket és a semmisséghez hasonlóan eléri a szerződés *ex nunc* kikényszeríthetlenségét (ti. a lehetetlenülés miatt a szerződés megszűnik).

⁷⁵ Lásd a Ptk. 209. /A § (1) bekezdését, mely szerint a fogyasztói szerződés semmisségére csak a fogyasztó érdekében lehet hivatkozni.

⁷⁶ Az uzsoratorvény (1932. évi VI törvénycikk) külön is kimondta, hogy a kizsákmányoló ügylet semmisségére a sérelmet okozó fél és harmadik személy csak akkor hivatkozhat, ha a semmisségből eredő jogait a sérelmet szenvedett fél érvényesítette volna. A „gyakorlat ugyanis odahajlik, hogy a semmisséget nem szabad figyelembe venni annak a félnek az érdeke ellen, akinek oltalmát a szabály célozza” (Szládit Károly, A magyar magánjog vázlata, Grill, Budapest, 1934, 162-163.p.).